

Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова

Українська Академія Наук

Тілея
Науковий вісник

Збірник наукових праць

- Історичні науки
- Філософські науки
- Політичні науки

Випуск 59 (№ 4)

Київ – 2012

**Збірник засновано 2004 року
Вихід з друку – щомісячно**

**Фахове видання з філософських, політичних
та історичних наук, затверджено постановами президії ВАК України
№ 1-05/2 від 10 березня 2010 р. та № 1-05/3 від 14 квітня 2010 р.**

*Свідоцтво про державну реєстрацію (переєстрацію) друкованого засобу
масової інформації серія КВ № 16332 – 4804 ПР від 24 лютого 2010 р.*

Шеф–редактор:

АНДРУЩЕНКО В.П., доктор філософських наук,
професор, член–кореспондент Національної академії наук України,
академік Національної академії педагогічних наук України

Головний редактор:

ВАШКЕВИЧ В.М., доктор філософських наук,
професор, академік Української академії наук

Заступник головного редактора:

КРИВОШЕЯ В.В., доктор історичних наук,
академік Української академії наук

Відповідальний секретар:

ХАЛАМЕНДИК В.Б., доктор філософських наук, доцент

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

З історичних наук:

Войцехівська І.Н., доктор історичних наук, професор

Гончар Б.М., доктор історичних наук, професор

Дробот І.І., доктор історичних наук, професор

Журба М.А., доктор історичних наук, професор

Колесник В.Ф., доктор історичних наук, професор,
член–кореспондент Національної академії наук України

Макарчук С.С., кандидат історичних наук, доцент

Михайлюк В.П., доктор історичних наук, професор

Нестуля О.О., доктор історичних наук, професор,
академік Української академії наук

Солдатенко В.Ф., доктор історичних наук, професор,
член–кореспондент Національної академії наук України

Стоян Т.А., доктор історичних наук, доцент

Сушко О.О., доктор історичних наук, професор

Фіров П.Т., кандидат історичних наук, доцент

Чернега Л.М., доктор історичних наук, професор

З філософських наук:

Акопян В.Г., кандидат філософських наук, старший науковий
співробітник, академік Української академії наук

Базалук О.О., доктор філософських наук, професор

Бех В.П., доктор філософських наук, професор,
академік Української академії політичних наук

Бондаренко О.В., доктор філософських наук, професор

Волинка Г.І., доктор філософських наук, професор

Герасимова Е.М., доктор філософських наук, доцент

Жацько В.О., доктор філософських наук, професор

Куцепал С.В., доктор філософських наук, професор,
академік Української академії наук

Закович М.М., доктор філософських наук, професор

Михальченко М.І., доктор філософських наук, професор,
член–кореспондент Національної академії наук України,
академік Української академії політичних наук

Онїпко О.Ф., доктор технічних наук, професор,
академік Української академії наук

Предборська І.М., доктор філософських наук, професор

Хімченко О.Г., кандидат філософських наук, професор,
член–кореспондент Української академії наук

Яшанов С.М., доктор педагогічних, професор

З політичних наук:

Андрусишин Б.І., доктор історичних наук, професор,
академік Академії наук вищої школи України

Бабкіна О.В., доктор політичних наук, професор

Балабанов К.В., доктор політичних наук, професор

Євтух В.Б., доктор історичних наук, професор,
член–кореспондент Національної академії наук України

Іванов М.С., доктор політичних наук, професор

Картунов О.В., доктор політичних наук, професор,
академік Української академії політичних наук

Котигоренко В.О., доктор політичних наук, професор,
академік Української академії політичних наук

Онїщенко І.Г., доктор політичних наук, професор

Римаренко С.Ю., доктор політичних наук, професор

Шаповал Ю.І., доктор історичних наук, професор,
академік Української академії політичних наук

Шкляр Л.Є., доктор політичних наук, професор

Гілея:* науковий вісник. **Збірник наукових праць** / Гол. ред. В.М. Вашкевич. –
К.: ВІР УАН, 2012. – Випуск 59 (№4). – 850 с.

Друкується за рішенням:

**Вченої ради Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
(протокол № 8 від 29 березня 2012 р.);
Президії ВГО Української Академії Наук
(протокол № 12-04-29 від 29 березня 2012 р.)**

*Концепція збірника базується на багатоплановому науковому висвітленні
проблем інформаційної цивілізації, що формується. Основні рубрики
охоплюють галузі історичних, філософських та політичних наук. Розрахований
на фахівців гуманітарних та соціально-політичних наук.*

*Гілея – в стародавні часи територія лісової Скіфії між
Борисфеном (Дніпром) і Гіпанісом (Південним Бугом).
Рештки цієї «лісової квітки» залишилися до теперішнього
часу на території Миколаївської та Херсонської
областей. (Докладніше див.: Геродот. Історія. IV.16-25).

© Редакційна колегія, 2012

© Автори статей, 2012

© Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, 2012

© ВГО Українська академія наук, 2012

УДК 324: 342.573 (477)

Дерев'яно С.М.

Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 року: політичні мотиви суб'єктів ініціювання та призначення

Аналізуються політичні мотиви суб'єктів ініціювання та призначення Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року та застосування з цієї метою норм чинного на той час законодавства України.

Ключові слова: Верховна Рада України, всеукраїнський референдум, народні депутати України.

Двадцять років, що минули з часу проголошення незалежності Української держави, проведення першого в історії новітнього національного державотворення Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року, сповнюють гордістю за зроблений українським народом істинний доленосний вибір, а, разом з тим, спонукають до пошуку відповіді на запитання: чому ж закріплений конституційно – як одна із вищих форм прямої демократії – інститут референдуму в Україні не став надалі дієвою формою правотворення, безпосереднього здійснення народом суверенної влади. Причин тут чимало правового, політичного та й, очевидно, ментального характеру.

За винятком Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року, що надав вищій юридичній силі Акту проголошення незалежності України і, по суті, став формою національного державотворення, засобом його легітимізації, всі наступні спроби ініціювання проведення всеукраїнських референдумів були скоріше засобом тиску на ті чи інші владні інституції, боротьби конкурентних політичних еліт за право поділу політико-правового простору, здійснювати визначальний вплив на події і процеси у суспільстві, прагненням використати референдум як альтернативну форму парламентської демократії.

У науковій літературі проблема суб'єктів референдних правовідносин висвітлена недостатньо, що зумовлено загальним рівнем розробки теорії референдного права, ще менше – референдного процесу (зокрема механізм прийняття рішень про призначення / проголошення всеукраїнських референдумів), в основі яких, як свідчить новітня українська історія, не менш вагомими, ніж правові, є політичні чинники. Тому такі рішення, на наш погляд, слід розглядати радше як політичний акт, результат пошуку виходу із конкретної кризової ситуації, породженої боротьбою політичних еліт. Правові норми у цьому разі виступають як зовнішній вияв та засіб реалізації прийнятих політичним керівництвом держави рішень.

З огляду на це з'ясування політичних мотивів суб'єктів ініціювання та призначення всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року, застосування з цієї метою чинного на той час законодавства видається науково і практично вагомим, чому й присвячена пропонована стаття.

Вихідними є приписи чинної Конституції України, яка називає три суб'єкти ініціювання всеукраїнського референдуму – Президента України, Верховну Раду України та народ. Історія всеукраїнських референдумів знає приклади ініціювання таких референдумів кожним із названих суб'єктів. Так, 1 грудня 1991 року всеукраїнський референдум відбувся з ініціативи народних депутатів; 16 квітня 2000 року – всеукраїнський референдум – за народною ініціативою. Спробою призначення всеукраїнського референдуму з особистої ініціативи глави держави є Указ Президента України Л.Д. Кучми від 26 червня 1996 року про проведення всеукраїнського референдуму з питань прийняття нової Конституції України.

Комплекс проблем, пов'язаних із ініціюванням, є досить широким, значною мірою виходить за межі правового регулювання, об'єктивованій станом розвитку суспільства загалом, його політичною та соціальною структуризацією, правовими традиціями, системою цінностей. Про ініціювання Верховною Радою України проведення всеукра-

їнського референдуму можна говорити з певною долею умовності, оскільки суб'єктом ініціювання є власне не парламент як колегіальний орган, а народні депутати України за підтримки цієї ідеї законодавчо визначеною певною їх кількістю.

У 1991 році таке ініціювання здійснено народними депутатами Української РСР на підставі положень прийнятого 3 липня 1991 року Закону «Про всеукраїнський та місцеві референдуми». Предметна підстава ініціювання всеукраїнського референдуму визначена частиною другою статті 5 Закону, за якою «виключно всеукраїнським референдумом вирішується питання про реалізацію права народу України на самовизначення та входження України до державних федеративних і конфедеративних утворень або вихід з них» [4].

Законом чітко не визначено, хто має право ініціювати такий референдум, оскільки певна правова регламентація з'явилась лише у Конституції України від 29 червня 1996 року. Не використовує законодавець й поняття «ініціювання всеукраїнського референдуму». Сутнісним виразом його є поняття «право вимоги референдумів», яке Закон надає громадянам України (статті 13 і 15), народним депутатам України (стаття 14). З огляду на вагомість для розуміння правових засад Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року прочитуємо статтю 14 під назвою «Реалізація права вимоги референдумів народними депутатами» цього Закону України повністю: «вимога народних депутатів, які становлять не менш як половину від загальної кількості народних депутатів України або місцевої Ради народних депутатів, про проведення референдуму реалізується шляхом поіменного голосування на пленарному засіданні відповідної Ради народних депутатів або шляхом збирання підписів народних депутатів. Підписи народних депутатів України засвідчує Секретаріат Верховної Ради України, депутатів місцевих Рад народних депутатів – голова відповідної місцевої Ради народних депутатів» [4].

Події серпня 1991 року надали цій правовій нормі істотного політичного забарвлення. Про події того часу написано чимало, низка цікавих публікацій з'явилась й у зв'язку з 20-річчям проголошення незалежності України та Всеукраїнського референдуму. Привернемо увагу до проблеми пріоритету ідеї проведення референдуму щодо незалежності України, аби усунути певні суперечності, що зустрічаються в окремих опублікованих матеріалах. За твердженням Президента України Л.М. Кравчука, «першою людиною, яка підняла питання про референдум, був я – тоді ще голова Верховної Ради. Поясню чому. Спілкуючись із Горбачовим, я відчув, що для нього рішення Верховної Ради про Акт незалежності не є важливим. Він мені постійно говорив: «Леоніде Макаровичу, 17 березня у країні відбувся референдум, і Україна проголосувала за збереження Радянського Союзу». Тому я розумів, якщо ми не перекриємо референдум референдумом, то рішення Верховної Ради не матиме міжнародної сили. Мої сумніви цілковито підтверджувалися. Доти Україну не визнала жодна країна світу, бо вони також розуміли цю колізію. Референдум може бути подоланий лише референдумом» [10].

Проте до цієї ідеї у політикумі поставились по-різному. «Коли я запропонував провести цей референдум, – згадує Л.М. Кравчук, – на мене дуже серйозно «наїзджали» націонал-патріоти. Вони зібралися на Михайлівській площі й казали, що Кравчук таким чином хоче поховати незалежність. Мовляв, він зробить усе, щоб народ проголосував проти незалежності. Тобто мололо незрозумілі дурниці, ні у що не вдумуючись. Тому що ніколи нічого не вчилися і не хочуть учитися. І це, до речі, одна з причин безладу, який зараз відбувається у країні. Живуть інтуїтивно і керуються думкою напівграмотних консультантів, а не власною» [10].

Звернемося до оригінального джерела – стенограм засідань позачергової сесії Верховної Ради Української РСР 24 серпня 1991 року [1;2]. Зафіксовані у них виступи народних депутатів відзначаються збудженістю, пафосністю, тривогою за долю українського народу та майбутнє Української держави, прагненням знайти вихід із ситуації, що склалась.

У доповіді Голови Верховної Ради Української РСР Л.М. Кравчука, його відповідях на запитання та репліках по ходу ведення засідань, які дослівно наведені у стенограмах того дня, про необхідність проведення всеукраїнського референдуму не йдеться.

Ідею ж його проведення обгрунтована на першому засіданні цієї сесії у «співповіді від опозиції» І.Р. Юхновським – народним депутатом, головою Комісії Верховної Ради

Української РСР з питань народної освіти і науки (Червоноармійський виборчий округ, Львівська область). Охарактеризувавши стисло хронологію подій впродовж 19–22 серпня 1991 року, І.Р. Юхновський від Народної ради вніс пропозицію про проведення референдуму, на якому розглянути такі питання: «Перше: Чи хочете ви, щоб Україна була незалежною демократичною державою? Друге: Чи хочете ви, щоб були проведені дострокові вибори Рад разом з виборами Президента республіки?» [1, с.95–96].

Логічною і вмотивованою з політичної та правової точки зору видається наведена І.Р. Юхновським аргументація потреби проведення всеукраїнського референдуму: «незалежність, одержана шляхом референдуму, є справжньою незалежністю. Усі цивілізовані країни світу одержували незалежність як результат вільного волевиявлення народу. Україна може звернутися до Організації Об'єднаних Націй з проханням прислати своїх спостерігачів. Якщо незалежність оголошується як результат вільного волевиявлення народу, то вона дуже швидко визнається як сусідніми державами, так і державами всього світу. Кінцевий результат визнання в другому випадку досягається значно швидше, ніж у першому» [1, с.96]. Зауважимо, що виступ І.Р. Юхновського прозвучав на ранковому засіданні ще до прийняття «Акту проголошення незалежності України».

На другому засіданні цієї позачергової сесії звучали різні думки народних депутатів щодо референдуму. Зокрема, М.В. Багров – народний депутат, голова Верховної Ради Кримської АРСР (Нижньогірський виборчий округ, Кримська АРСР) висловив міркування про те, що за незалежність України повинен голосувати народ, а не народні депутати – «це питання референдуму. Повинен народ вирішити, а не я тут» [2, с.19]. Цю думку підтримав Г.В. Демидов – голова підкомісії Комісії Верховної Ради Української РСР у питанні законодавства і законності (Ленінський виборчий округ, Кримська АРСР), привернувши увагу до статті 5 Закону про референдум, в якій говориться, що вирішення питання про вихід з СРСР є «виключною компетенцією народу України і підлягає вирішенню шляхом референдуму» [2, с.21].

Після тривалих засідань і консультацій депутатських груп народні депутати прийняли постанову «Про проголошення незалежності України», якою, зокрема, передбачалось «1 грудня 1991 року провести республіканський референдум на підтвердження акта проголошення незалежності» [7]. «За» проголосував 321 народний депутат, 346 – підтримали «Акт проголошення незалежності України» [2, с.28–29].

Таким чином, народні депутати прийняли рішення про проведення Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року із дотриманням вимог статті 14 Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми». Це рішення є й актом політичної волі, і далось воно непросто, адже чимало народних депутатів в той час ментально ще мислили категоріями існуючої політичної реальності, сформованої в умовах радянської дійсності. Прийняття одночасно Акту й рішення про проведення референдуму на його підтвердження мало надати цьому акту конституційного характеру вищої легітимності та започаткувати міжнародне визнання самостійної української держави.

Розмірковуючи над запитанням «чому після перемоги над ГКЧПістами не розпустили Верховну Раду, щоб обрати нову – патріотичну?», Л.Г. Лук'яненко серед інших причин звертає увагу на факт, що «світ почав визнавати Українську державу на другий день після референдуму, а не після проголошення Верховною Радою незалежності. Отже, проведення виборів без референдуму в очах світу залишило б нову Верховну Раду у статусі законодавчого органу несправжньої, квазінезалежної держави» [6, с.23–24].

І, нарешті, звернемо увагу на важливе, з точки зору наслідків проведення всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року, твердження Л.М. Кравчука про те, що «як показало життя, це був правильний крок. Мої припущення справдилися. Вже після 1994 року, коли я програв на президентських виборах, у Верховній Раді неодноразово ставилося питання про денонсацію Біловезьких угод. Казали, що вони не відповідають міжнародним нормам, що вони не відповідають інтересам українського народу тощо. До речі, білоруський парламент все ж таки денонсував Біловезькі угоди. І, я гадаю, якби в нас не було референдуму, те саме зміг би зробити український парламент» [10].

Відаючи формально-юридичний пріоритет ініціювання Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року народним депутатам, переконаний, що істинним ініціатором його проведення стали мільйони українців, які впродовж століть виборювали право

жити у власній незалежній самостійній державі. За даними Центральної виборчої комісії по виборах Президента України та з всеукраїнського референдуму із зареєстрованих виборців – 84,18% взяли участь у референдумі, а 90,32% із них відповіли «так, підтверджую» на запитання «Чи підтверджуєте Ви Акт проголошення незалежності України?» [3].

Цікавий факт засвідчують архівні документи – останній повстанець Української Повстанської Армії вийшов із підпілля 2 грудня 1991 року, наступного дня після референдуму про незалежність України [5].

Опрацьовані нами різноманітні джерела не містять конкретних свідчень про істотні порушення норм чинного законодавства під час проведення референдуму. Очевидно, важливим був той емоційний настрій, масове усвідомлення населенням відродженої суверенної держави доленосності самої події. До того ж, час, який пройшов від прийняття «Акту проголошення незалежності України» до дня проведення всеукраїнського референдуму, дозволив багатьом громадянам самоусвідомити себе українцями, переглянути ментальні стереотипи радянського часу. Крім того, вдалось досить оперативно фактично демонтувати стару партійно-радянську бюрократичну систему державного управління, чим усунути спроби застосування того, що називаємо нині «адміністративним ресурсом». Та й не було в Україні тоді стільки «політехнологів», які могли б перетворити народне волевиявлення на фарс.

«Від серпня до 1 грудня 1991 р. був унікальний період в історії України, – розмірковує Л.Г. Лук'яненко, – і націоналісти, і комуністи одноставно агітували народ за незалежність України. Очевидячки, у кожній силі були свої окремі мотиви й інтереси, але вони збігалися в основному – в питанні про незалежність. Це й дало фантастично високий відсоток голосів виборців за незалежність – 92!» [6, с.24].

Проте тригву викликають результати досліджень низки авторитетних наукових соціологічних інституцій щодо ставлення громадян до національної державності. Привернемо увагу до опитування, проведеного соціологічною службою Центру Разумкова з 10 по 17 серпня 2011 року. На запитання: «Якби референдум щодо проголошення державної незалежності України відбувався сьогодні, то як би Ви на ньому проголосували?» 62,8% опитаних відповіли, що підтримали б незалежність України, 18,3% – не підтримали б незалежність України і 18,9% сказали, що не брали б участі в референдумі чи не визначились із відповіддю [9]. Додані до наведених даних діаграма і таблиця засвідчують, що цьогорічний результат підтримки незалежності є найвищим показником за весь час проведення подібних опитувань [9]. Отже, дані опитування засвідчують зростаючий скептицизм населення, який певною мірою є реакцією громадян на нездатність влади в різні роки вирішувати нагальні суспільні проблеми. Причини тут насамперед соціально-економічного характеру, зниження рівня добробуту українських родин загалом.

Наступні референдуми, радше спроби їх ініціювання, вважаємо, перетворилися на засіб боротьби конкурентних політичних еліт (за визначенням українського політолога Д.Г. Видріна – «переделіт») за право здійснювати визначальний вплив на події у суспільстві. Стосунки між структурованими політичними і громадськими об'єднаннями, ними і державними інституціями, законодавчою і виконавчою гілками влади, часто набувають деструктивних форм, далекі від вироблених демократичними суспільствами правил політичної конкуренції.

Можливість ініціювання та агітації з питань референдумів чи проти них, спонукання громадян до участі в референдумах чи заклики до їх бойкоту стали полігоном активної діяльності численних політичних партій та їх об'єднань. Виходячи за межі правового поля, нерідко і морально-етичних норм, їх дії не тільки системно заважають ефективності української влади, але й подекуди ведуть до зміни парадигм світосприйняття, руйнації усталених правових і світоглядних ціннісних установок, загального розуміння доброчесності, норм поведінки еліт і широких верств населення, створюють нестабільне, конфліктне політичне середовище. Для оцінки ситуації використаємо твердження відомого німецького філософа і публіциста консервативно-націоналістичного напрямку Освальда Арнольда Готтфріда Шпенглера (1880–1936) про те, що «демократія так би й залишилася в думках і на папері, коли б серед її поборників не виявлялися справжні властні натури, для яких народ не більш ніж об'єкт, а ідеали не

більш ніж кошти, як не мало вони часто усвідомлювали це самі. Абсолютно все, в тому числі і найбільш безсоромні, методи демагогії, що представляє собою на плані внутрішньому абсолютно те саме, що дипломатія ancien regime, тільки прикладена не до госуларів і апостолів, а до мас» [8].

Таким чином, прагнення реалізувати вищий ціннісний ідеал – власну державність – виявилось у 1991 році сильнішим, ніж мотиваційні відмінності великих груп учасників референдуму. Результати всеукраїнського референдуму і нині не повинні забувати ті, хто настійливо твердить, що в Україні ще й до сьогодні немає чітко сформульованої української національної ідеї, що ця ідея не принесла бажаного результату, не стала символом згуртованості і консолідації всього народу, творення і реформування. Досвід ініціювання та призначення Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року, а тим більше його результати засвідчують можливість досягнення консенсусу у політикумі, для чого потрібні політична воля та чітке усвідомлення особистої відповідальності за долю Держави і Народу.

Список використаних джерел

1. Верховна Рада Української РСР. Перше скликання. Позачергова сесія. [Бюлетень №1. Засідання 24 серпня 1991 року]. – К., 1991. – 103 с.
2. Верховна Рада Української РСР. Перше скликання. Позачергова сесія. [Бюлетень №2. Засідання 24 серпня 1991 року]. – К., 1991. – 81 с.
3. Відомість про результати Всеукраїнського референдуму, 1 грудня 1991 року // Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 1. – Оп. 28. – Спр. 144. – Арк. 6.; Повідомлення Центральної виборчої комісії // Голос України. – 1991. – 6 грудня. – С. 1.
4. Закон України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми»: [Прийнятий 03 липня 1991 року №1286–ХІІ] // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1991. – №33. – Ст. 443.
5. Историк Владимир Вятрович: В документах Нюрнбергского процесса нет ни слова об УПА. – Главред, 2008. – 24 января; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://glavred.info/archive/2008/01/24/105335-0.html>.
6. Лук'яненко Л. Незнищенність / Лев Григорович Лук'яненко. – К.: МАУП, 2004. – С. 23–24.
7. Про проголошення незалежності України: [Постанова Верховної Ради Української РСР від 24 серпня 1991 року №1427–ХІІ] // Відомості Верховної Ради. – 1991. – №38. – Ст. 502.
8. Шпенглер О. Закат Европы / Освальд Шпенглер. – Минск: Харвест; М.: АСТ, 2000. – С. 1269. – (Классическая философская мысль).
9. Якби референдум щодо проголошення державної незалежності України відбувався сьогодні, то як би Ви на ньому проголосували? (Динаміка, 2001–2011): Соціологічне опитування Центру Разумкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=320.
10. Яхно О. Народ обрав незалежність. Назавжди / О. Яхно; [інтерв'ю з Л. М. Кравчуком, коментарі] // День. – 2008. – 29 листопада. – №218.

Дерев'яно С.М. Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 року: політичні мотиви суб'єктів ініціювання та призначення

Аналізуються політичні мотиви суб'єктів ініціювання та призначення Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року та використання з цієї метою норм діючого в то время законодавства України.

Ключевые слова: Верховная Рада Украины, всеукраинский референдум, народные депутаты Украины.

Derevianko, S.M. All-Ukrainian referendum December 1, 1991: the political motives of the subjects of initiating and appointing

The political motives of the subjects of initiating and appointing the All-Ukrainian referendum on 1 December 1991 and the usage of the current norms of Ukrainian legislation are analyzed.

Key words: Verkhovna Rada of Ukraine, All-Ukrainian referendum, People's Deputies of Ukraine.

УДК 323.174

Кваша О.П., Дементьєва В.В.

Основні напрями й проблеми здійснення державної регіональної політики в сучасній Україні

Розглядаються напрями здійснення державної регіональної політики в Україні. Проаналізовано проблеми під час здійснення цієї політики. Прогнозуються перспективи розвитку регіонів.

Ключові слова: регіон, регіональна політика, агентства розвитку, держава, законодавство.

Сьогодні проблема регіональної політики висувається на одне із центральних місць всієї державної політики, реалізація якої повинна відбуватися передовсім в контексті післякризового соціально-економічного розвитку. Саме цей аспект надає цій проблемі нової свіжості і нових граней актуальності. Економіка України з великими потугами, але все ж таки вступає в етап економічної стабілізації. Незважаючи на деякі проблеми та суперечності, стабілізаційні процеси в економіці набувають сталого розвитку, створюються об'єктивні передумови входження нашої економіки в період сталого економічного зростання. І все ж, «вузьким місцем» у визначенні шляхів та механізмів подальшого розвитку української економіки є проблема врахування особливостей життєдіяльності регіонів, політичної культури їх громадян. Аналіз регіонального фактору містить у собі широкий спектр категорій, які можна помістити у логічний ряд між двома полюсами явищ – централізації (доцентрові тенденції) і децентралізації (відцентрові тенденції). При цьому останні можуть мати вигляд: власне децентралізації, деконцентрації, передавання влади, регіоналізації, автономізації, федералізації, а за умов загрози державної єдності – сепаратизму і сепаратизму.

Метою даної роботи є цілісний політологічний аналіз головних тенденцій і проблем реалізації регіональної політики у сучасній Україні.

Територіальна диференціація держави визначається економічними і культурними чинниками. До економічного детермінізму у поясненні внутрішньодержавних відносин тяжіє марксизм, до культурного – концепція багатобразної єдності (Дж. Паркер) і цивілізаційний підхід (С. Гантінгтон). Серединне положення між ними займають дослідження внутрішньодержавних відносин через модель «центр–периферія» (С. Роккан, І. Валлерстайн та ін.). Завдяки названій моделі також вивчаються процеси ієрархізації регіонів, а регіональний розподіл політичних культур і ідеологій досліджується засобами електральної географії (Ф. Зігфред).

Висвітлюючи різні аспекти регіоналізації, дослідники зокрема розкривають економічні підвалини регіоналізації, її історико-культурний аспект, релігійний чинник і регіональні особливості масової свідомості та політичної культури [1, с.78–140].

Регіоналізацію, як правило, розглядають на рівні максимуму двох дійсностей – процесів і функцій. Її можна досліджувати, займаючи аналітичну позицію (аналізуючи кроки інших суб'єктів) і управлінську або проектну позицію (плануючи власні кроки). Регіоналізацію досліджують також у геополітичному, геоekonomічному фокусах і на геокультурному рівні. Вона відбувається не тільки як об'єктивний процес, а значною мірою як суб'єктивний. Тобто, регіоналізація залежить від того, носієм яких явленнь є національна еліта, чи є у неї геоekonomічні стратегії, чи розвиваються геокультурні уявлення.

Дія регіонального фактору пояснюється в межах функціоналістського підходу до держави: фрагментація і інтеграція являють собою дві сторони єдиного процесу державотворення. Такий підхід до держави дозволяє розглядати існуючу політичну систему як утворення, що складається з регіонів, які, з одного боку, є самодостатніми територіальними спільнотами, з іншого – зацікавленими один в одному. В цьому контексті важливим є аналіз ролі владних структур, інституту представництва у забезпеченні балансу процесів фрагментації і інтеграції (по лінії взаємовідносин (регіон – центр).